

سنجش اثر بالقوه طرح هادی روستایی در کیفیت زندگی مناطق پیراشهری (مطالعه موردی شهرستان اردبیل)

یوسف درویشی^۱

تاریخ پذیرش: ۶ اسفند ۱۳۹۸

تاریخ دریافت: ۸ دی ۱۳۹۸

چکیده

اجرای طرح هادی با هدف فراهم کردن بستر تجدید حیات و هدایت روستا به لحاظ ابعاد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی و با تأمین عدالت در امکانات و تسهیلات مناسب، درصدد آن است که رفاه نسبی و بالا بردن کیفیت زندگی را برای روستاییان فراهم آورد. این پژوهش در سال ۱۳۹۸ با هدف سنجش اثرات طرح های هادی روستایی در کیفیت زندگی خانوارهای روستایی شهرستان اردبیل انجام شد. روش پژوهش در این مطالعه توصیفی-تحلیلی است و جامعه آماری این پژوهش، شامل کلیه سرپرستان خانوارهای ساکن در روستاهای شهرستان اردبیل می باشد که با استفاده از فرمول جدول مرگان ۱۲۵ نفر سرپرست خانوار به عنوان نمونه، به روش نمونه گیری تصادفی ساده انتخاب و مورد سنجش قرار گرفتند. روایی ظاهری پرسشنامه توسط کارشناسان ذی ربط تأیید و پایایی آن با انجام پیش آزمون و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ (۰/۷۴) مورد تأیید قرار گرفت. تجزیه و تحلیل آماری داده های پژوهش با استفاده از بسته نرم افزاری آماری و محاسبات SPSS و آزمون های آماری تحلیل عاملی و تحلیل همبستگی انجام گرفته است. به منظور سنجش عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی روستاییان، با استفاده از مدل تحلیل عاملی، تعداد ۱۵ متغیر در قالب سه مؤلفه مورد آزمون قرار گرفتند. نتایج آزمون تحلیل عاملی نشان می دهد، در مجموع ۶۸/۴۹ درصد از واریانس کل به بُعد اجتماعی و اقتصادی تأثیرگذار بر کیفیت زندگی روستاییان به خود اختصاص داده است. همچنین نتایج حاصل از چرخش عامل ها به روش واریماکس نشان می دهد، دسترسی به خدمات اعتباری و مالی، احساس امنیت در برابر سوانح طبیعی، کاهش احساس فقر و ایجاد انگیزه جهت پیشرفت شغلی بعنوان چهار عامل اصلی اثرگذار بر روی کیفیت زندگی خانوار محدوده مورد مطالعه می باشد در نتیجه می توان در نهایت پیشنهاد نمود که در بخش های اختصاص یافته شده به طرح هادی نباید تنها به کالبد روستاها توجه نمود بلکه با توجه به شرایط اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی روستاهای متفاوت طرح هادی متفاوتی برای آن تدوین نمود.

کلمات کلیدی: طرح هادی روستایی، کیفیت زندگی، خانوارهای روستایی، شهرستان اردبیل.

۱- استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه پیام نور
(#-نویسنده مسئول: phddarvishi@yahoo.com)

مقدمه

امروزه طرح هادی روستایی، مهم‌ترین ابزار مدیریت توسعه روستایی در ایران است و هدف نهایی از اجرای این طرح، بهبود کیفیت زندگی و فراهم آوردن محیطی سالم و جاذب برای زندگی ساکنان نواحی روستایی می‌باشد (عنابستانی و همکاران، ۱۳۹۵). یکی از مهم‌ترین عناصر ساختاری توسعه سکونتگاه‌های روستایی در جهت حمایت از فقیران روستایی و کاهش آسیب‌پذیری مناطق روستایی، توجه ویژه به ابعاد کالبدی فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و محیطی انسان در مناطق یاد شده است. بدین معنا عناصر کالبدی سکونتگاه‌های روستایی شامل مسکن، محیط امن، خدمات عمومی، خدمات زیربنایی و کاربری اراضی می‌شود. این عناصر حمایت مادی و بهبود کیفیت زندگی افراد روستایی را مدنظر قرار می‌دهند (پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۰).

باگذشت بیش از سه دهه از شروع اجرای این گونه طرح‌ها در نواحی روستایی کشور، ملاحظه شده است که اجرای این گونه طرح‌ها چه نتایج به‌خصوصی در ابعاد فیزیکی-کالبدی برای فضاها و روستایی کشور به همراه داشته است (عنابستانی و همکاران، ۱۳۹۵). مهاجرت بی‌رویه و تخلیه روستاها از نیروی کارآمد امروزه یکی از نارسایی‌های اجتماعی-اقتصادی جامعه روستایی کشور است که در بررسی طرح‌های هادی توجه چندانی به این مسائل نمی‌شود. ادبیات توسعه در کشورهای درحال توسعه نشان می‌دهد، که مهاجرت‌های روستا-شهری تأثیرات منفی بسیاری بر ناحیه مبدأ و مقصد نهاده است، هرچند در طی دهه‌های گذشته تلاش‌های بسیاری در جهت شناخت این پیامدها و یافتن راهکارهایی جهت کاهش این معضل صورت گرفته است. بااین حال این تلاش‌ها به دلیل فقدان دیدگاه راهبردی و یکپارچه چندان با موفقیت همراه نبوده است

(مطیعی‌لنگرودی و همکاران، ۱۳۹۴).

علاوه بر مسائل و مشکلات کالبدی در سکونتگاه‌های روستایی، مشکلات اقتصادی-اجتماعی از قبیل پایین بودن بهره‌وری تولید، پایین بودن درآمد و در نتیجه کمبود پس‌انداز، نبود نظام بازاریابی قیمت‌گذاری محصولات، نامناسب بودن وضع مالکیت اراضی، کمبود تسهیلات لازم و منابع اعتباری، عدم مشارکت روستاییان، روابط نامتعادل شهر و روستا، مهاجرت از روستا نیز وجود داشته است (رضوانی، ۱۳۸۳). از دیگر عوامل مهم در عقب‌ماندگی و توسعه‌نیافتگی نواحی روستایی کشور هستند. بدین ترتیب، حل مشکلات اقتصادی و اجتماعی و کالبدی در سکونتگاه‌های روستایی کشور نیازمند برنامه‌ریزی یکپارچه در سطح خرد و کلان است (پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۰). طرح هادی روستایی، راهنمای مصوبی برای هدایت عملیات سازندگی و آبادانی در روستاها، با آگاهی از وضعیت فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی آن است (شهبازی، ۱۳۸۹).

در قالب طرح آمایش سرزمین، طرح کالبدی ملی و منطقه‌ای، طرح جامع ناحیه‌ای، طرح ساماندهی فضای سکونتگاه‌های روستایی و طرح هادی روستایی به عنوان مهم‌ترین طرح‌ها مطرح شده‌اند. این نوع طرح‌ها، به‌عنوان یک متغیر بیرونی وارد روستا می‌شوند و بر ساختار فیزیکی، کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی روستا اثر می‌گذارد (عنابستانی و اکبری، ۱۳۹۱). امروزه یکی از مهم‌ترین عناصر ساختاری توسعه سکونتگاه‌های روستایی در جهت حمایت از اقشار کم‌درآمد روستایی و کاهش آسیب‌پذیری مناطق روستایی، توجه ویژه به ابعاد کالبدی فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و محیطی انسان در مناطق یاد شده است. بدین معنا که عناصر کالبدی سکونتگاه‌های روستایی شامل (مسکن، محیط امن، خدمات عمومی، خدمات زیر بنایی و کاربری اراضی) می‌باشد.

به دست آمده از آزمون‌های هم‌بستگی تیپ پیرسون نشان می‌دهد که ارتباطی معنی‌دار و قوی با ضریب $0/75$ بین اجرای طرح هادی روستایی و بعد ذهنی کیفیت زندگی وجود دارد؛ به نحوی که ابعاد طرح هادی روستایی 57 درصد تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کند و در بین ابعاد طرح هادی، متغیر کاربری اراضی و توزیع خدمات به میزان 35 درصد بر ارتقای بعد ذهنی کیفیت زندگی روستاییان تأثیرگذار بوده است. در توزیع فضایی رابطه بین اجرای طرح هادی و کیفیت ذهنی زندگی در هفت روستا، هم‌بستگی مستقیم و کاملی وجود دارد.

بهرامی (۱۳۹۶) کالبدی طرح هادی بر اساس میزان رضایت‌مندی جامعه روستایی را در دهستان نگل شهرستان سنجند بررسی نمودند. نتایج نشان داد که اجرای طرح هادی به لحاظ کالبدی در راستای بهبود وضعیت شبکه معابر، بهبود آلودگی ناشی از گردوغبار محلی، بهداشت روستا؛ وضعیت دفع زباله نسبتاً موفق عمل کرده اما از نظر فضایی، ضریب دسترسی به خدمات روبنایی؛ خدمات ورزشی؛ تفریحی؛ نوسازی مسکن ناموفق عمل کرده است. برای بهبود عملکرد طرح هادی؛ بازنگری در تدوین قوانین؛ هماهنگی و جلب مشارکت نهادهای مرتبط با روستا و تخصیص اعتبارات لازم برای اجرای طرح ضروری به نظر می‌رسد.

سجاسی‌قیداری (۱۳۹۵) اثرات اجرای طرح هادی بر کیفیت محیطی در مناطق روستایی شهرستان رامیان و دهستان فندرسک شمالی و جنوبی بررسی نمودند. نتایج به دست آمده نشان داده که بیش‌ترین اثرات اجرای طرح‌های هادی روستایی در مؤلفه‌های سه‌گانه کیفیت محیطی روستاها، مربوط به مؤلفه فرمی $0/438$ بوده و کم‌ترین آن مربوط به مؤلفه کارکردی $0/288$ می‌باشد. لذا می‌توان استدلال کرد که طرح‌های هادی عمدتاً با رویکرد فرمی انجام‌شده و اثرگذاری شکلی آن بیش‌تر از اثرات و تغییرات کارکردی در روستاها است.

رحمانی‌فضلی و همکاران (۱۳۹۶) اثرات اجرای طرح هادی

این عناصر حمایت مالی و بهبود کیفیت زندگی افراد روستایی را مدنظر قرار می‌دهند. بر این اساس هدف کلیدی تحقیق این است که با اجرای طرح‌های هادی روستایی به عنوان سند توسعه کالبدی روستاها تا چه میزان منجر به بهبود کیفیت زندگی در خانوارهای سطح شهرستان اردبیل شده است؟ طی چند دهه گذشته، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی طرح‌های هادی متعددی را در روستاهای شهرستان اجرا کرده است که ارزیابی اثرات آن‌ها از نظر تأثیرگذاری بر سطح زندگی روستاها امری ضروری به نظر می‌رسد. در نتیجه ضرورت این پژوهش در این مقوله می‌باشد که بتوان تصویر روشنی از بازتاب‌های اثرگذار طرح‌ها در جوانب مختلف انسانی به دست آورد تا بتوان در طرح‌های دیگر اجرایی در محیط روستا از خروجی‌های حاصله از این چنین پژوهش‌های استفاده نمود.

محمدی و همکاران (۱۳۹۶) اثرات اجرای طرح‌های هادی روستایی در بهبود کیفیت زندگی روستاییان را در روستاهای بخش خاو و میرآباد شهرستان مریوان بررسی نمودند. نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از شاخص‌های آمار توصیفی (میانگین و مد) و آزمون‌های آمار استنباطی (خی دو، t تک نمونه‌ای، همبستگی پیرسون، تحلیل واریانس یک‌طرفه و تحلیل مسیر) نشان دادند که اجرای طرح‌های هادی در ارتقای و بهبود ابعاد اقتصادی و اجتماعی کیفیت زندگی روستاییان ناموفق بوده و در مقابل موجب ارتقای و بهبود سطح کیفیت زندگی روستاییان در دو بعد محیطی و کالبدی گردیده است. همچنین بین میانگین کیفیت زندگی روستاییان با قدمت اجرای طرح‌ها و جمعیت روستاها ارتباط معنی‌داری وجود دارد و این بعد کالبدی است که بیش‌ترین تأثیر را بر بهبود کیفیت زندگی روستاییان به واسطه اجرای طرح‌های هادی داشته است.

جعفری و همکاران (۱۳۹۶) تأثیر اجرای طرح هادی روستایی بر کیفیت ذهنی زندگی روستاییان را در شهرستان فریمان بررسی نمودند. یافته‌های مطالعه بر اساس نتایج

بر سکونتگاه‌های روستایی را در دهستان چهل‌چای، استان گلستان بررسی نمودند. نتایج نشان می‌دهد که بیشترین تأثیر اجرای طرح هادی در شاخص‌های فیزیکی و کالبدی بوده و همچنین در اکثر شاخص‌های اجتماعی و زیست‌محیطی نیز تفاوت معناداری میان دو گروه از روستاها وجود دارد اما در شاخص‌های اقتصادی این تفاوت کمتر است.

کرووسکا و همکاران^۱ (۲۰۱۸) در پژوهشی تحت عنوان برنامه‌ریزی پایدار مناطق مرزی به این نتیجه رسیده‌اند که اجرای طرح‌های توسعه روستایی تأثیر مطلوبی بر وضعیت درآمد، بهره‌برداری از زمین و تأثیر نسبتاً مطلوبی بر اشتغال و میزان سرمایه‌گذاری در نواحی روستایی داشته است.

میلبورن و کیتچن^۲ (۲۰۱۴) در پژوهشی تحت عنوان تحرک روستایی: اتصال حرکت و استحکام در اماکن روستایی به این نتیجه رسیده‌اند که پیشرفت فناوری ارتباطات در روستاها به‌مثابه عاملی مؤثر در خروج روستاییان از انزوا و حرکت به سمت مدرنیسم و دستیابی به فرصت‌های اجتماعی و اقتصادی در روستاها ایفای نقش می‌کند.

ماهونو همکاران^۳ (۲۰۱۲) در تحقیقی تحت عنوان اهمیت کیفیت زندگی و پایداری در حاشیه شهرها و روستاها به این نتیجه رسیده‌اند که در بررسی‌های به‌عمل‌آمده با توجه به اهمیت توسعه روستایی، تقریباً در اوایل قرن بیست و یکم، برنامه‌های توسعه روستایی در بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه مورد توجه برنامه‌ریزان قرار گرفت و اقدامات متنوعی در راستای بهبود شرایط زندگی مردم در مناطق روستایی طراحی و اجرا گردید به‌طور کلی می‌توان بیان نمود که هدف اصلی این طرح‌ها پایداری، نگهداری، پشتیبانی و تکیه‌گاه زندگی در مناطق روستایی بوده است.

لیو و همکاران^۴ (۲۰۱۱) در تحقیقی تحت عنوان ارزیابی الگوهای توسعه روستایی در طول شهرنشینی سریع مورد مطالعه: منطقه ساحلی شرقی چین چنین عنوان می‌کنند که فراهم ساختن امکانات و زیرساخت‌های فیزیکی مختلف و بهسازی و توسعه کالبدی فضایی روستاها، یکی از مؤلفه‌های اصلی برنامه‌ریزی توسعه روستایی به شمار می‌رود.

رامینسن و آسکریل^۵ (۲۰۰۷) در مبحثی تحت عنوان سیاست توسعه روستایی اتحادیه اروپا در کشورهای عضو جدید به‌منظور ترویج چندمنظوره چنین عنوان می‌کنند که مهم‌ترین مشکلات توسعه کالبدی-فیزیکی روستاها را وجود مشکلات مالی و پایین بودن سطح آگاهی و شناخت روستاییان از طرح‌ها و پروژه‌های عمرانی ذکر کرده‌اند.

جمع‌بندی حاصل از مطالعات انجام‌شده در زمینه طرح هادی گویای این است که تاکنون در مورد این طرح، آثار و پیامدهای آن بررسی‌های فراوانی صورت گرفته، اما بررسی این امر در مناطق روستایی شهرستان اردبیل حساسیت ویژه‌ای دارد. مهاجرت‌های بی‌رویه روستایی و تخلیه آبادی‌ها از یکسو و موقعیت مرزی حساس برخی روستاهای موردنظر از طرف دیگر، اهمیت ارزیابی میزان رضایت روستاییان از طرح‌های اجراشده و به‌ویژه طرح هادی را دوچندان می‌کند. در بیشتر مطالعات انجام‌شده درباره طرح‌های هادی روستایی و ارزیابی آثار آن‌ها، بر آثار اقتصادی-اجتماعی با رویکرد نظری کیفیت زندگی تأکید شده است؛ درحالی‌که تغییر در کیفیت زندگی روستاییان، اثر بلندمدتی از طرح‌های هادی روستایی است و موفقیت آن به آثار کوتاه‌مدت اجرای طرح‌های هادی در محیط‌های روستایی از نظر قابلیت سکونت، تناسب با استانداردها و حداقل‌های زیست انسانی وابسته است؛ بنابراین متناسب با اهداف اصلی اجرای طرح‌های هادی روستایی، ایجاد محیطی باکیفیت برای

۱- Kurowska et al

۲- Milbourne and Kitchen

۳- Mahon et al

۴- Liu et al

۵- Râmniceanu and Ackrill

ارتباط طرح‌های هادی با کیفیت زندگی روستاییان

طرح هادی روستا از جمله طرح‌های عمران روستایی است که می‌تواند نقش بنیادی و زیربنایی در توسعه همه‌جانبه مناطق روستایی داشته باشد. این طرح با استفاده از پتانسیل‌ها و قابلیت‌های خود می‌تواند زمینه‌ساز بهبود تسهیلات عمومی و رفاهی از قبیل نوسازی مسکن روستایی، معابر تازه، تأسیس و حریم مسکونی، بهبود وضعیت زندگی روستاییان و مشارکت آن‌ها باشد (رضوانی، ۱۳۸۳). کیفیت زندگی و ابعاد آن هدف توسعه محسوب می‌شود. مقوله توسعه که از امکانات اولیه مادی گرفته تا وضعیت آرامش روانی، پهنه وسیعی از زندگی فرد را در برمی‌گیرد. هدف توسعه در سطوح محلی، ملی و بین‌المللی بهبود کیفیت زندگی است و آینده بشر متکی بر درک بهتر سازه‌هایی خواهد بود که بر کیفیت زندگی تأثیر گذارند؛ بنابراین، پژوهش در مورد کیفیت زندگی، در پیشبرد برنامه‌های توسعه پایدار مناطق روستایی انکار نشدنی است (احمدوند و همکاران، ۱۳۹۴).

کیفیت زندگی پدیده چند وجهی با اثرات تجمعی و تعاملی و در گروه بهبود عوامل متعدد توصیف شده است، مانند بهبود شرایط مسکن، زیرساخت‌ها، دسترسی به امکانات مختلف، درآمد، محیط‌زیست و محیط اجتماعی (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۴). کیفیت زندگی مفهومی مشابه با مفهوم خوب بودن، در نواحی روستایی دربرگیرنده ارتقای دو بعد مهم یعنی: قابلیت زندگی (دسترسی به خدمات، کیفیت محیط‌زیست و شبکه‌های اجتماعی) و معیشت مردم محلی (چگونگی کسب درآمد) است. ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیطی، ابعاد اصلی کیفیت زندگی در نواحی روستایی را تشکیل می‌دهند که دارای ارتباط متقابل بوده و در صورتی که پایداری محیطی، رفاه اقتصادی و عدالت و سرزندگی اجتماعی برقرار شود، کیفیت مطلوب زندگی روستاییان حاصل می‌آید (سواری و همکاران، ۱۳۹۲). در واقع بی‌عدالتی و محرومیت‌ها، آسیب‌پذیری‌های اقتصادی، اجتماعی و محیطی را برای جوامع روستایی رقم زده و کیفیت نازل زندگی را برای آن‌ها

روستاییان است. با توجه به هدف تفاوت پژوهش حاضر در این مقوله است که پژوهش حاضر به بررسی آثار اجرای طرح‌های هادی روستایی بر کیفیت جوامع روستایی در محدوده شهرستان اردبیل در قبل و بعد از اجرای طرح هادی اینکه از لحاظ (سرزندگی اقتصادی، سرزندگی اجتماعی، فرهنگی، سرزندگی زیست‌محیطی) تا چه میزان ارتقا یافته‌اند همچنین در ارتباط با طرح‌های هادی و اثرات آن‌ها، از جنبه‌های گوناگون به ارزیابی اثرات توسعه‌ای این طرح‌ها در مناطق روستایی پرداخته شده است؛ این در حالی است که با وجود محوریت کالبدی طرح‌های هادی روستایی، کمتر به جنبه‌های تأثیرگذاری طرح‌های هادی بر کیفیت محیطی پرداخته شده است. به عبارت دیگر کیفیت در طرح‌های هادی فدای کمیت‌هایی مانند تعریض معابر، بازسازی واحدهای مسکونی، جدول کشی و غیره شده است. لذا با این تفاوت این پژوهش به دنبال ارزیابی کیفیت طرح‌ها در بهبود زندگی خانوارهای سطح شهرستان اردبیل هم بوده است.

مبانی نظری پژوهش

توسعه روستایی

بسیاری از محققان و صاحب‌نظران حوزه فعالیت در حیطه توسعه روستایی را شامل پنج بعد اساسی مدیریت منابع طبیعی، توسعه فیزیکی روستاها و امور زیربنایی، مدیریت منابع انسانی، توسعه کشاورزی و توسعه فعالیت‌های غیر کشاورزی در نظر گرفته‌اند، ایران تجربه نسبتاً طولانی در برنامه‌ریزی، هیچ‌گاه بر مبنای نظریه درون‌زای برنامه‌ریزی در کشور نبوده است و دخالت حداکثری دولت در برنامه‌ریزی توسعه روستایی، موجب حذف مشارکت مردم و نهادهای محلی و ناهماهنگی در فرایند برنامه‌ریزی و خدمات‌رسانی و افزایش هزینه‌ها، هدر رفتن سرمایه‌های انسانی و مالی و اجتماعی و سرانجام ایجاد شکاف و نارضایتی نمایان مردم روستا شده است (ماجدی و لهسایی‌زاده، ۱۳۸۵).

درپی داشته است، باید توجه داشت که موفقیت در دگرگون سازی، رفع معضلات یادشده، پیشرفت روستاها و نهایتاً ساماندهی فضایی و ارتقای سطح کیفیت زندگی روستاییان، منوط به فرآیند برنامه ریزی و اتخاذ راهبردهای توسعه برای از بین بردن نابرابری ها و بی عدالتی های موجود از لحاظ استانداردهای کیفیت زندگی است (محمدی و همکاران، ۱۳۹۱).

طرح هادی روستایی با توزیع بهینه خدمات و ایجاد بسترهای کالبدی-محیطی لازم، موجب توسعه اقتصادی و اجتماعی روستاها می گردند. و با ایجاد سرزندگی اجتماعی، رفاه اقتصادی و پایداری محیطی، کیفیت مطلوب زندگی در نواحی روستایی را تحقق می بخشد (غفاری، ۱۳۹۴). به طور کلی بافت قدیمی روستاها با توجه به شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و فناوری زمان گذشته بوده و بدیهی است که با توجه به تحول شرایط زندگی در روستاها در گذر زمان و در عرصه های مختلف، بافت قدیم بازندگی امروزی هماهنگی لازم را ندارد و حداقل لازم است تا به وسیله طرح های هادی اصلاحاتی در آن به وجود آید تا بتواند شرایط مناسب زندگی را فراهم نماید (شکور و شمس-الدینی، ۱۳۹۳).

از سویی دیگر رشد هدایت نشده فیزیکی روستاها به شکل گیری چشم انداز ناموزونی از عرصه های سکونت گاه های روستایی انجامیده است که پیامد آن فقدان روابط و پیوندهای مناسب کالبدی-فضایی در درون مناطق روستایی است. فراموش کردن مدیریت کالبدی-فضایی و بی توجهی به نقش کانون های روستایی در تحولات اقتصادی و اجتماعی کشور نیز به شکل تغییرات کالبدی نامأنوس و نیز درهم ریختگی فرهنگی و اجتماعی به ناتوانی در نقش پذیری مناسب فضایی و اقتصادی روستاهای کشور و در نتیجه سطح نازل توسعه و کیفیت زندگی آنها منجر شده است (پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۱). از این رو است که طرح های هادی به عنوان یک متغیر بیرونی وارد سیستم روستا می شوند و بر ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، فیزیکی-

کالبدی و زیست محیطی روستا اثر گذاشته و با شکل دهی و نظم بخشی به نواحی روستایی، شرایط و کیفیت مطلوب تر زندگی را حاصل می آورند (سعیدی و ایمانی، ۱۳۹۳).

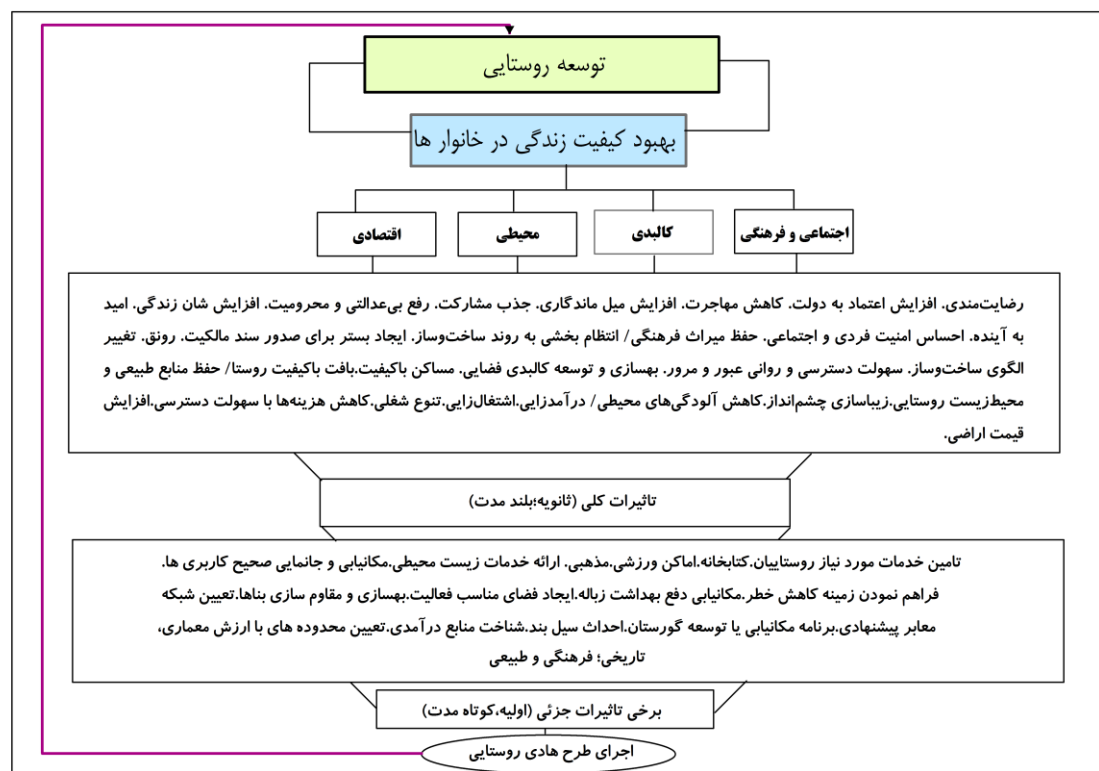
بر این اساس متغیرهای این پژوهش به دو صورت: متغیر مستقل (در تحقیق حاضر طرح هادی روستایی به عنوان متغیر مستقل هست) متغیر وابسته (در تحقیق حاضر کیفیت زندگی خانواده های روستایی بعد از اجرای طرح هادی روستایی بر کیفیت زندگی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی روستاییان به عنوان متغیر وابسته هست) بیان می شود.

مواد و روش ها

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت و روش در گروه پژوهش های توصیفی و تحلیلی است. روش پژوهش در مطالعه حاضر بر اساس مطالعات میدانی و جمع آوری داده ها از طریق پرسش نامه و روش نمونه گیری با توجه به ابعاد جغرافیای وسیع شهرستان، کاملاً تصادفی است. پس از گردآوری اطلاعات در ابتدا برای جمع آوری داده ها برای تحلیل، از آمار رسمی سازمان های شهری استفاده شد. برای ترسیم نمودارها از نرم افزار Exell و ترسیم نقشه شهر اردبیل از نرم افزار GIS استفاده گردید. جامعه آماری این پژوهش، شامل کلیه سرپرستان خانوارهای ساکن در روستاهای شهرستان اردبیل می باشند که با استفاده از فرمول جدول مرگان ۱۲۵ نفر سرپرست خانوار به عنوان نمونه انتخاب شده است که علت بهره گیری از این فرمول نداشتن میزان دقیقی از واریانس جامعه آماری بوده است که امکان استفاده از دیگر فرمول های انتخاب حجم نمونه (کوکران) را برای این پژوهش امکان پذیر ننمود، به با توجه به پراکنش جامعه آماری در روستاهای مختلف از روش نمونه گیری ساده طبقه بندی شده استفاده شد تا بتوان از تمامی تنوع جامعه نمونه بهره برداری نمود و موردسنجش قرار داد. روایی ظاهری

کیفیت زندگی روستاییان، با استفاده از مدل تحلیل عاملی، تعداد ۱۵ متغیر در قالب سه مؤلفه مورد آزمون قرار گرفتند. که علت انتخاب این شاخص‌ها قرار گیری این سه مولفه در زیر چتر توسعه پایدار و میزان اهمیت آن‌ها در جامعه نمونه می‌باشد.

پرسشنامه توسط کارشناسان ذی‌ربط تأیید و پایایی آن با انجام پیش‌آزمون و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ (۰/۷۴) مورد تأیید قرار گرفت. تجزیه و تحلیل آماری داده‌های پژوهش با استفاده از نرم‌افزار آماری (SPSS) و آزمون‌های آماری تحلیل عاملی و تحلیل همبستگی انجام گردید. به منظور سنجش عوامل مؤثر بر

شکل ۱. چارچوب مفهومی پژوهش
(منبع: نگارندگان، به نقل از رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۳)

جدول ۱. شاخص‌ها و گویه‌های مورد مطالعه

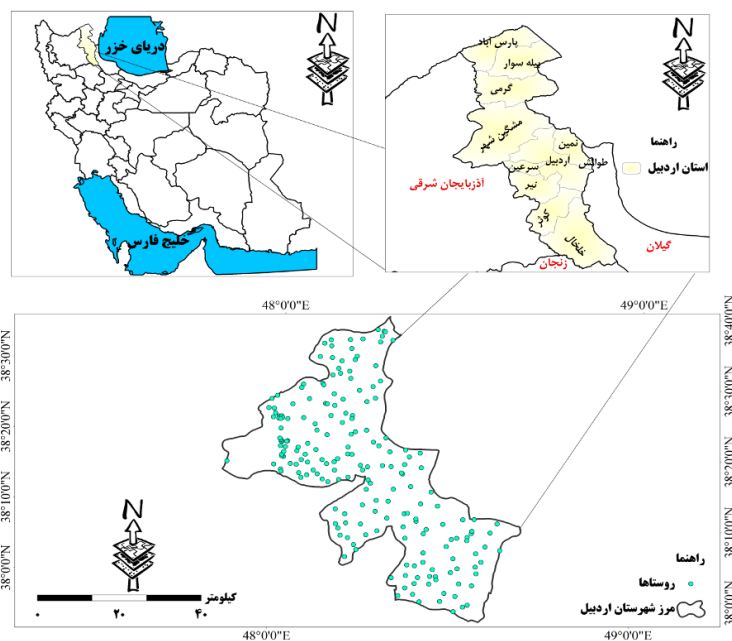
شاخص	گویه
اجتماعی	امنیت احشام و لوازم خانگی، احساس تعلق مکانی (سرپرست خانوار)، احساس تعلق مکانی (فرزند)، امید به آینده، رضایت از زندگی، احساس تعلق به اجتماع، کاهش مهاجرت‌های روستایی، بهبود فضاهای مورد نیاز اعضای خانوار، رضایت از موقعیت اجتماعی، دسترسی به فناوری اطلاعات و ارتباطات
اقتصادی	افزایش قیمت مسکن، کاهش احساس فقر، امید به آینده شغلی، ایجاد انگیزه جهت بهبود وضعیت کار، ایجاد انگیزه جهت پیشرفت شغلی، دسترسی به خدمات اعتباری و مالی.
شاخص‌های زیست محیطی	کاهش آلودگی منابع آب، وجود جایگاه‌های دفع زباله، صرفه جویی در مصرف انرژی، استفاده از سبک معماری استاندارد، رضایت از موقعیت قرارگیری بنا، رضایت از فرآیند نوسازی مسکن، رضایت از وجود تسهیلات رفاهی، رضایت از نوع مصالح بکار رفته، احساس امنیت در برابر سوانح طبیعی، نظارت بر ساخت و ساز مسکن، احساس آسایش و آرامش روانی، وضعیت نورگیری و روشنایی خانه.
موقعیت محدوده مورد مطالعه	

سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ شهرستان اردبیل دارای ۲ شهر، ۳ بخش، ۱۰ دهستان و ۱۵۳ آبادی دارای سکنه بوده است (نتایج دقیق سرشماری عمومی جمعیت و مسکن، ۱۳۹۵).

نتایج و بحث

در پژوهش حاضر، به منظور بررسی و تحلیل اثرات طرح هادی روستایی در کیفیت زندگی خانوارهای روستایی و تعیین مقدار از واریانس تبیین شده استفاده گردیده است، بدین منظور تعداد ۲۹ سؤال در قالب طیف لیکرت و به صورت پنج گزینه‌ای (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم) طراحی شده که در عامل‌های جداگانه دسته‌بندی شده‌اند.

شهرستان اردبیل در مرکز استان واقع شده و شهرستان‌های مشگین‌شهر، سرعین، نیر، کوثر و نمین در جهات مختلف آن قرار دارند. دارای دو نقطه شهری به نام‌های اردبیل و هیر بوده و مرکز این شهرستان شهر اردبیل می‌باشد. شهرستان اردبیل با وسعتی معادل ۲۲۱۷ کیلومترمربع، ۱۲ درصد از مساحت استان را به خود اختصاص داده است. این شهرستان در مدار ۳۸ دقیقه و ۱۵ دقیقه عرض شمالی و نصف النهار ۴۸ درجه و ۱۷ دقیقه طول شرقی و در ارتفاع ۱۳۴۸ متری از سطح دریا واقع شده است. بر اساس سرشماری ۱۳۹۵ جمعیت شهرستان ۶۰۵۹۹۲ نفر می‌باشد و سهم جمعیت این شهرستان معادل ۴۸ درصد از جمعیت استان بوده و از لحاظ تعداد جمعیت رتبه اول را در بین ۱۰ شهرستان استان دارا می‌باشد. بر اساس نتایج تفصیلی

شکل ۲. نقشه موقعیت محدوده مورد مطالعه (نگارندگان، ۱۳۹۷)

روش تحلیل عاملی

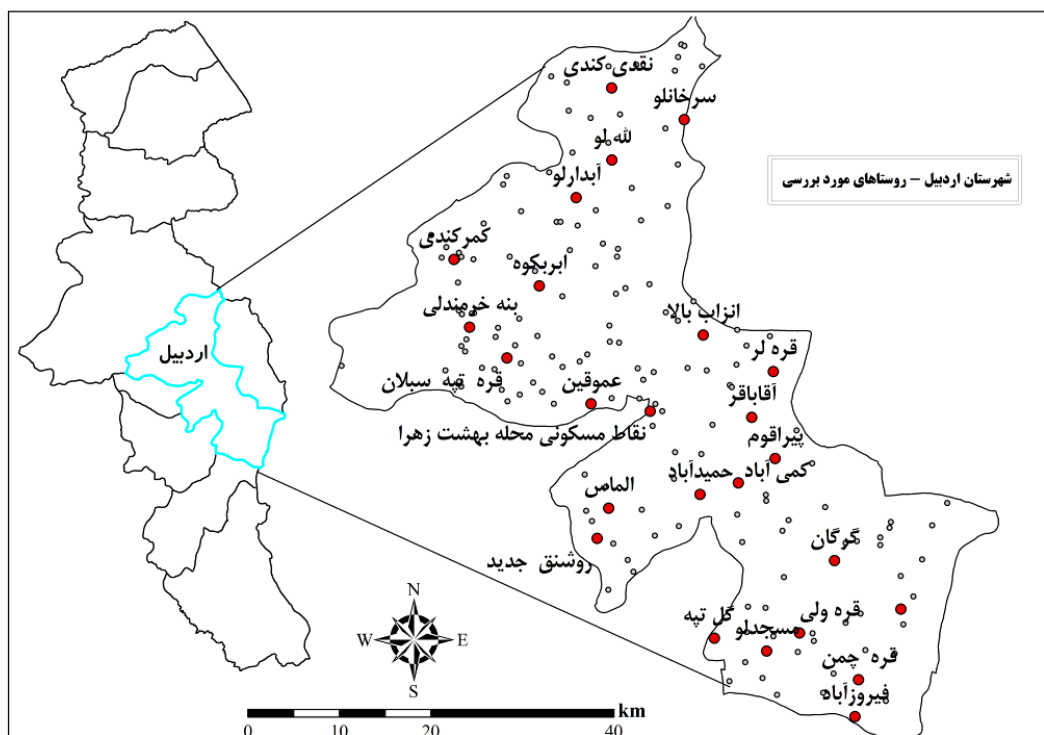
طبق اطلاعات مندرج جدول ۲، از میان گویه‌های مطرح شده به منظور سنجش اثرات طرح هادی روستایی در کیفیت زندگی

خانوارهای روستایی؛ در شاخص «وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد اجتماعی قبل و بعد از اجرای طرح هادی»، متغیر رضایت از زندگی با بالاترین میانگین (۳/۴۵)، در

مقدار مناسب KMO (جدول ۳)، حاکی از همبستگی و مناسبت متغیرهای موردنظر برای انجام تحلیل عاملی بود. عامل‌های استخراج‌شده مجموعه مورد تحلیل «اثرات طرح هادی روستایی در کیفیت زندگی خانوارهای روستایی» در شهرستان اردبیل، همراه با مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی در جدول ۵ ارائه شده است. البته لازم به ذکر است که به‌منظور استخراج و دسته‌بندی عامل‌ها، از معیار مقدار پیشین استفاده گردید و عامل‌هایی مدنظر قرار گرفت که مقدار ویژه آن‌ها از یک بزرگ‌تر بوده است. با توجه به نتایج کسب‌شده در جدول ذیل، عامل نخست از بین سه عامل استخراجی تحت عنوان عامل "وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد اجتماعی قبل و بعد از اجرای طرح هادی" با مقدار ویژه ۵/۳۸ به‌تنهایی تبیین‌کننده ۲۰/۲۵ درصد از واریانس کل مجموعه مورد تحلیل بود.

شاخص «وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد شاخص‌های اقتصادی در قبل و بعد از اجرای طرح هادی» متغیر ایجاد انگیزه جهت بهبود وضعیت کار با بالاترین میانگین (۳/۷۹)، در شاخص «وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد شاخص‌های زیست‌محیطی در قبل و بعد از اجرای طرح هادی»، متغیر استفاده از سبک معماری استاندارد با بالاترین میانگین (۳/۹۱)، به‌عنوان مهم‌ترین متغیرهای مؤثر بر رضایت‌مندی روستاییان از اثرات طرح هادی روستایی در کیفیت زندگی خانوارهای روستایی شناخته‌شده‌اند.

به‌منظور تشخیص مناسب بودن داده‌های مربوط به مجموعه متغیرهای مورد تحلیل در خصوص سنجش رضایت‌مندی روستاییان از اثرات طرح هادی روستایی در کیفیت زندگی خانوارهای روستایی، آزمون بارتلت و شاخص KMO بهره گرفته شد. معنی‌داری آزمون بارتلت در سطح اطمینان ۹۹ درصد و

شکل ۳. نقشه اسامی روستاهای مورد مطالعه (نگارندگان، ۱۳۹۷)

جدول ۲. بررسی عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی روستاییان از اجرای طرح هادی

میانگین رتبه- ای	مجموع وزن‌ها	متغیر	ابعاد
۲/۶۵	۴۸۰	امنیت احشام و لوازم خانگی	وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد اجتماعی قبل و بعد از اجرای طرح هادی
۲/۴۵	۴۴۸	احساس تعلق مکانی (سرپرست خانوار)	
۳/۳۲	۵۴۸	احساس تعلق مکانی (فرزندان)	
۳/۴۵	۵۰۲	امید به آینده	
۲/۴۹	۴۶۱	رضایت از زندگی	
۲/۴۵	۴۴۸	احساس تعلق به اجتماع	
۲/۴۳	۵۵۹	کاهش مهاجرت‌های روستایی	وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد شاخص‌های اقتصادی در قبل و بعد از اجرای طرح هادی
۲/۶۵	۴۸۰	بهبود فضاهای مورد نیاز اعضای خانوار	
۲/۳۰	۴۶۱	رضایت از موقعیت اجتماعی	
۳/۱۹	۴۸۸	دسترسی به فناوری اطلاعات و ارتباطات	
۳/۹۲	۵۳۲	افزایش قیمت مسکن	
۳/۵۴	۵۰۹	کاهش احساس فقر	
۳/۳۲	۵۴۸	امید به آینده شغلی	وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد شاخص‌های زیست‌محیطی در قبل و بعد از اجرای طرح هادی
۳/۷۹	۵۸۷	ایجاد انگیزه جهت بهبود وضعیت کار	
۳/۴۲	۵۱۱	ایجاد انگیزه جهت پیشرفت شغلی	
۳/۱۹	۴۸۸	دسترسی به خدمات اعتباری و مالی	
۳/۴۹	۵۵۹	کاهش اتلاف منابع آب	
۳/۰۹	۴۸۰	وجود جایگاه‌های دفع زباله	
۲/۴۸	۴۵۸	صرفه‌جویی در مصرف انرژی	پس‌از آن، عامل دوم با نام عامل "وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد شاخص‌های اقتصادی در قبل و بعد از اجرای طرح هادی"
۳/۹۲	۵۷۱	استفاده از سبک معماری استاندارد	
۲/۴۹	۴۶۱	رضایت از موقعیت قرارگیری بنا	
۳/۳	۵۰۱	رضایت از فرآیند نوسازی مسکن	
۲/۶۳	۴۶۸	رضایت از وجود تسهیلات رفاهی	
۳/۳۱	۶۳۰	رضایت از نوع مصالح بکار رفته	
۲/۸۰	۴۶۰	احساس امنیت در برابر سوانح طبیعی	پس‌از آن، عامل دوم با نام عامل "وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد شاخص‌های زیست‌محیطی در قبل و بعد از اجرای طرح هادی"
۲/۳۱	۴۳۰	نظارت بر ساخت و ساز مسکن	
۲/۴۵	۴۴۸	احساس آسایش و آرامش روانی	
۲/۵۱	۴۵۰	وضعیت نورگیری و روشنایی خانه	

جدول ۳. مقدار ضریب KMO عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی روستاییان از اجرای طرح هادی

Sig	Bart let test	KMO	مجموعه مورد تحلیل
./۰۰۰	۷۳۲/۴۵۴	۰/۶۷۴	اثرات طرح هادی روستایی در کیفیت زندگی خانوارهای روستایی

۱۹/۶۳ درصد از واریانس کل را تبیین نماید. در نهایت، عامل‌های سوم (وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد شاخص‌های زیست‌محیطی در قبل و بعد از اجرای طرح هادی)

پس‌از آن، عامل دوم با نام عامل "وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد شاخص‌های اقتصادی در قبل و بعد از اجرای طرح هادی" با مقدار ویژه ۵/۱۲ توانسته است

با مقدار ویژه‌های ۳/۹۰ در حدود ۱۴/۶۸ درصد از واریانس کل را تبیین نموده‌اند. به‌طور کلی، این سه عامل در مجموع ۶۸/۴۹ درصد واریانس کل را تبیین کرده‌اند که حاکی از میزان واریانس بالایی تبیین شده توسط عامل‌های استخراج شده دارد.

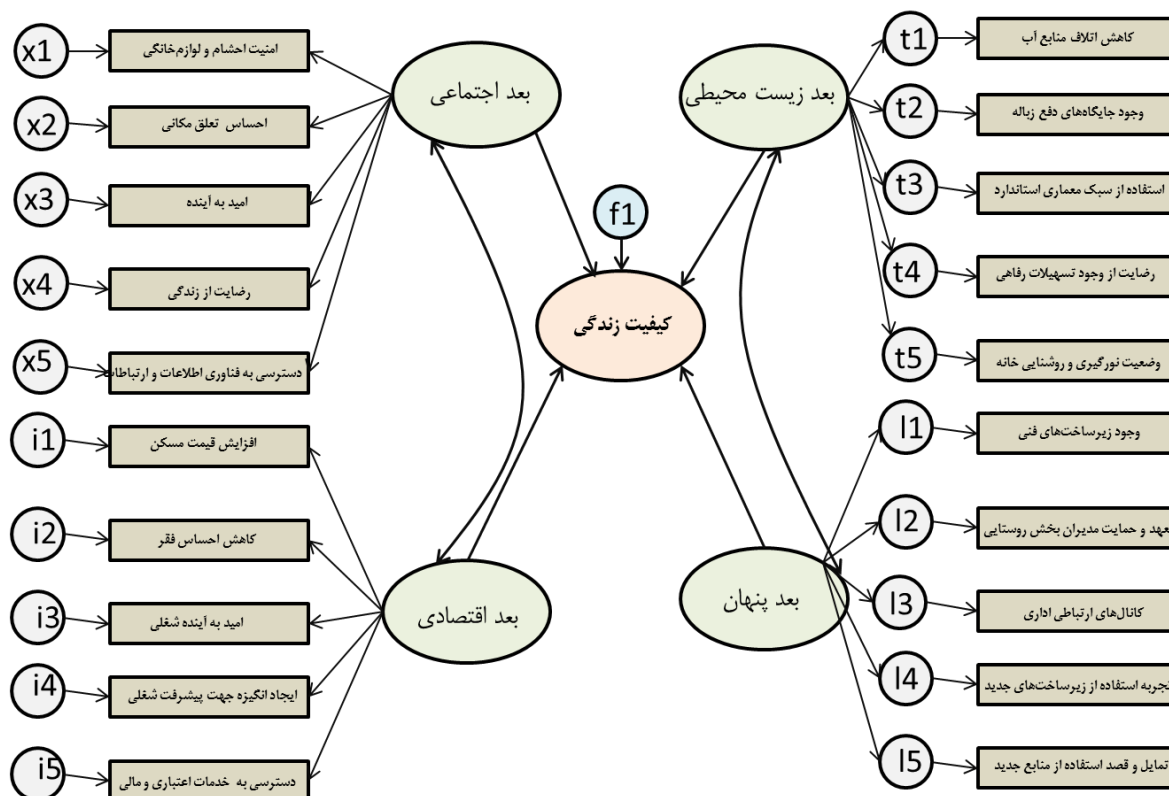

شکل ۴. فرآیند انجام تحلیل عاملی

تجزیه تحلیل ساختاری، یکی از اصلی‌ترین روش‌های تحلیل ساختاری داده‌های پیچیده برای بررسی روابط علت و معلولی است و به معنی محاسبه متغیرهای مختلفی است که در یک ساختار مبتنی بر تئوری، تأثیرات هم‌زمان متغیرها را به هم نشان می‌دهد. از طریق این روش می‌توان قابل قبول بودن مدل‌های نظری را در جامعه‌های خاص با استفاده از داده‌های همبستگی، غیرآزمایشی و آزمایشی آزمود.

جدول ۴. متغیرهای پنهان و آشکار برای تحلیل عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی روستاییان

متغیرهای آشکار (شاخص‌ها)	متغیرهای پنهان (عامل)
وجود زیرساخت‌های فنی تناسب بین ویژگی‌های تکنولوژی فناوری اطلاعات و ارتباطات با نیازهای روستاییان کیفیت خروجی زیرساخت‌ها	عوامل تکنولوژیکی (سطح کیفیت زندگی)
تعهد و حمایت مدیران بخش روستایی دسترسی فیزیکی به سیستم‌های آموزشی کانال‌های ارتباطی اداری مشارکت افراد در توسعه روستا	عوامل مدیریتی (سطح کیفیت زندگی)
تجربه استفاده از زیرساخت‌های جدید در روستا درک اقتصادی استفاده از منابع ایجادشده جدید در روستا سهولت استفاده از شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی تمایل و قصد استفاده از منابع جدید در روستا با توجه به اجرای طرح	عوامل فردی (سطح کیفیت زندگی)

شکل ۵. الگوی معادله ساختاری برای تبیین رابطه متغیرهای پژوهش

جدول ۶. عوامل استخراج شده از تحلیل عاملی

عامل‌ها	مقدار ویژه	درصد واریانس ویژه	درصد واریانس تجمعی
وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد اجتماعی قبل و بعد از اجرای طرح هادی	۵/۳۸	۲۰/۲۵	۲۰/۲۵
وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد شاخص‌های اقتصادی در قبل و بعد از اجرای طرح هادی	۵/۱۲	۱۹/۶۳	۳۹/۸۸
وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد شاخص‌های زیست‌محیطی در قبل و بعد از اجرای طرح هادی	۳/۹۰	۱۴/۶۸	۵۴/۵۶

همچنین نتایج جدول فوق‌الذکر، وضعیت قرارگیری مجموعه متغیرهای مرتبط با موضوع تحقیق را نشان داده است. به‌طوری‌که با توجه به عوامل استخراج شده با فرض واقع شدن متغیرهای دارای بار عاملی بزرگ‌تر از ۰/۵ پس از چرخش عامل-ها به روش واریماکس و نام‌گذاری عامل‌ها، در نهایت از متغیر-های موردنظر که در معادله تحلیل عاملی اکتشافی وارد شدند، تنها ۱۰ متغیر با بار عاملی بالای ۰/۵ در عامل‌های موردنظر طبقه‌بندی شده‌اند. همان‌طور که در قسمت ادبیات پژوهش نیز

اشاره شد یکی از مهم‌ترین اهداف اجرای طرح هادی روستایی در مناطق مختلف، جلب رضایت‌مندی مردمان محلی از اجرای طرح می‌باشد، لذا با توجه به اینکه اثرات طرح هادی روستایی در کیفیت زندگی خانوارهای روستایی تأثیر می‌گذارد، لذا با توجه به یافته‌های به‌دست آمده از مدل تحلیل عاملی؛ روستاییان منطقه مورد مطالعه از اثرات اجرای طرح هادی در مؤلفه «وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد اجتماعی قبل و بعد از اجرای طرح هادی» به دلایلی همچون؛ امنیت احشام و

لوازم خانگی، احساس تعلق به اجتماع و احساس تعلق مکانی (فرزندان)، باعث گردیده است که منجر به اثرگذاری مثبت بر کیفیت زندگی شده و افراد، رضایت داشته‌اند به نحوی که این

عامل به عنوان عامل نخست وارد تحلیل گردیده و بیشترین میزان واریانس را به خود اختصاص داده است.

جدول ۶. متغیرهای مربوط به هر یک از عوامل و میزان بارهای عاملی به دست آمده از ماتریس چرخش یافته

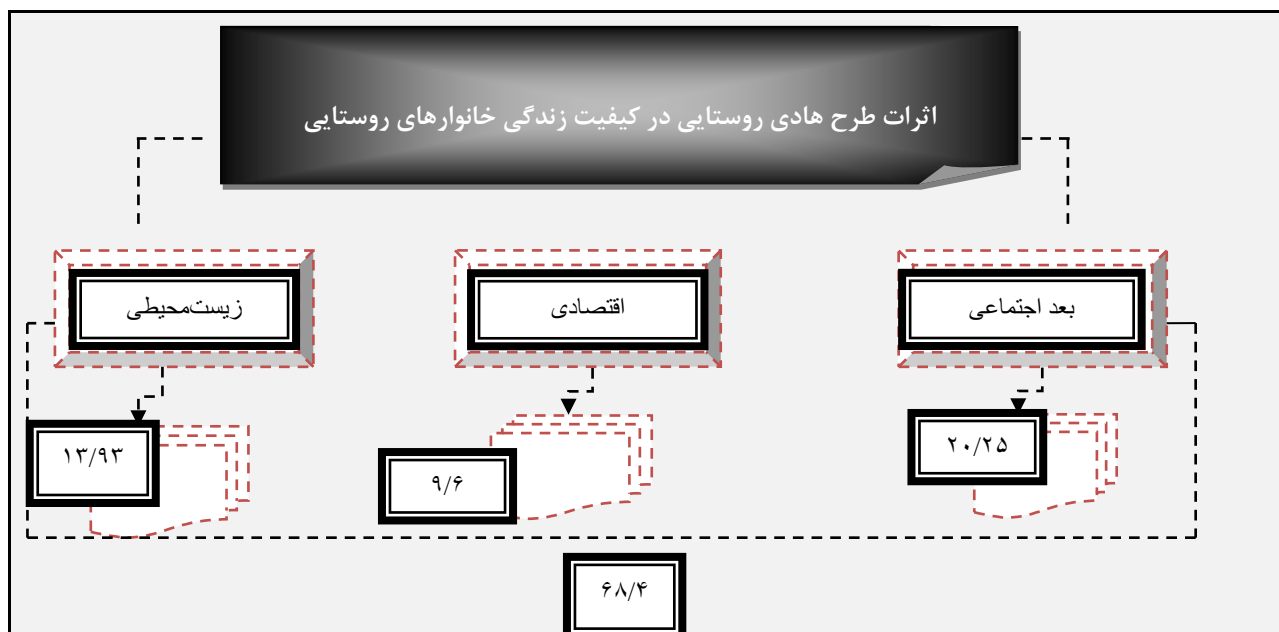
عاملها	متغیرها	بار عاملی
وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد اجتماعی قبل و بعد از اجرای طرح هادی	امنیت احشام و لوازم خانگی	۰/۸۹۵
	احساس تعلق به اجتماع	۰/۸۴۰
	احساس تعلق مکانی (فرزندان)	۰/۸۷۶
وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد شاخص‌های اقتصادی در قبل و بعد از اجرای طرح هادی	افزایش قیمت مسکن	۰/۹۴۶
	کاهش احساس فقر	۰/۷۲۳
	ایجاد انگیزه جهت پیشرفت شغلی	۰/۷۵۹
	دسترسی به خدمات اعتباری و مالی	۰/۶۳۶
وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد شاخص‌های زیست محیطی در قبل و بعد از اجرای طرح هادی	استفاده از سبک معماری استاندارد	۰/۸۶۱
	رضایت از موقعیت قرارگیری بنا	۰/۸۲۵
	احساس امنیت در برابر سوانح طبیعی	۰/۶۸۴

امنیت در برابر سوانح طبیعی در روستاهای مورد مطالعه، رضایت‌مندی روستاییان را در این مؤلفه به همراه داشته است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

اجرای طرح هادی با هدف فراهم کردن بستر تجدید حیات و هدایت روستا به لحاظ ابعاد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی و با تأمین عدالت در امکانات و تسهیلات مناسب، درصدد آن است که رفاه نسبی و ارتقا کیفیت زندگی را برای روستاییان فراهم آورد. این در حالی است که در خصوص تأثیر مثبت این طرح تردید وجود دارد و در بعضی از مناطق روستایی اثرات معکوس گذاشته و عدم رضایت‌مندی روستاییان را به همراه داشته است، بنابراین بررسی رضایت‌مندی روستاییان و عواملی که در این زمینه دخیل هستند از اهمیت بالایی برخوردار است. این تحقیق باهدف بررسی اثرات طرح هادی روستایی در کیفیت زندگی خانوارهای روستایی در شهرستان اردبیل انجام گرفت.

اما آنچه مسلم است ایجاد هرگونه تغییر و دگرگونی در شکل اجرایی طرح هادی، دیگر مؤلفه‌های ابعاد موردنظر را نیز تحت تأثیر قرار خواهد داد که بر اساس نتایج به دست آمده، عامل وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد اجتماعی قبل و بعد از اجرای طرح هادی به عنوان عامل دوم وارد تحلیل شده است. در این خصوص، یکی از اثرات اقتصادی مهم اجرای طرح هادی در زمینه درآمدی مربوط به افزایش قیمت مساکن بوده است که نسبت به شرایط قبل از اجرای طرح قابل توجه است. همچنین اجرای طرح هادی، به دلیل توزیع عادلانه امکانات و کاهش نابرابری‌ها، ایجاد انگیزه جهت پیشرفت شغلی تا حدودی توانسته است ایجاد نماید منجر به افزایش نسبی در میزان انگیزه افراد برخی گروه‌ها گردد و رضایت نسبی را در میان روستاییان ایجاد نماید. بر اساس نتایج تحقیق؛ عامل بعدی که در اولویت سوم قرار گرفته است، عامل وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد شاخص‌های اقتصادی در قبل و بعد از اجرای طرح هادی است. در این خصوص، استفاده از سبک معماری استاندارد، رضایت از موقعیت قرارگیری بنا و احساس

شکل ۶. مدل تحلیلی رضایت‌مندی روستاییان از اثرات طرح هادی روستایی در کیفیت زندگی خانوارهای روستایی همراه با سهم درصدی هریک از عوامل

یافته‌های تحقیق نشان داد که اجرای طرح در خانوارهای روستایی شهرستان اردبیل، بر رضایت‌مندی روستاییان از اثرگذاری بر روی کیفیت زندگی بوده است که بر اساس نتایج آزمون تحلیل عاملی، این رضایت‌مندی در قالب چهار مؤلفه: وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد اجتماعی قبل و بعد از اجرای طرح هادی، وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد شاخص‌های اقتصادی در قبل و بعد از اجرای طرح هادی و وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد شاخص‌های زیست‌محیطی در قبل و بعد از اجرای طرح هادی قرار گرفتند و ۶۸/۴۹ درصد از واریانس کل کیفیت زندگی اجرای طرح هادی روستایی در منطقه مورد مطالعه را تبیین نمودند. در این میان، عامل تغییر در وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد اجتماعی قبل و بعد از اجرای طرح هادی با تبیین ۲۰/۲۵ درصد از واریانس کل، توانسته است بیشترین میزان واریانس را به خود اختصاص داده و در اولویت

نخست قرار بگیرد. پس از عامل وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد اجتماعی قبل و بعد از اجرای طرح هادی، عامل دوم که در حدود ۱۹/۶۳ درصد از واریانس کل را به خود اختصاص داده است، عامل وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد شاخص‌های اقتصادی در قبل و بعد از اجرای طرح هادی که مورد بررسی قرار گرفته است. عامل بعدی تأثیرگذار بر رضایت‌مندی روستاییان از اثرات کیفیت زندگی اجرای طرح هادی در شهرستان اردبیل که از دیدگاه پاسخگویان مورد توجه قرار گرفته است، عامل وضعیت کیفیت زندگی در اجرای طرح هادی از بعد شاخص‌های زیست‌محیطی در قبل و بعد از اجرای طرح هادی است که در حدود ۱۴/۶۸ درصد از واریانس کل را به خود اختصاص داده است. همچنین نتایج حاصل از چرخش عامل‌ها به روش واریماکس نشان می‌دهد که از متغیر وارد شده در تحلیل عاملی اکتشافی، تنها ۱۰ متغیر که دارای بار عاملی بالای ۰/۵ درصد بوده‌اند باقی‌مانده‌اند و

مناسب اقتصادی- اجتماعی برای تدوین برنامه‌های عملیاتی توسعه روستاهای شهرستان اردبیل بهره گرفت.

با توجه به اثربخشی پایدار و مطلوب طرح هادی روستایی بر معیارها و شاخص‌های توسعه زندگی روستاها، طراحی ساختار فرابخشی اجرای طرح هادی روستایی، توجه به دانش بومی و به‌کارگیری نیروهای محلی در تهیه و اجرای طرح هادی روستایی و توانمندسازی علمی- فنی جامعه روستایی الزامی است.

همچنین اصلاح شرح خدمات تهیه طرح هادی روستایی و تقویت زمینه‌های کیفیت زندگی و تخصیص اعتبار مناسب برای تهیه و اجرای طرح هادی روستایی و تدوین قوانین مقررات لازم برای همکاری‌های بین بخشی لازم و ضروری است.

پیشنهادهای

تشویق و حمایت از موسسات مطالعاتی در زمینه مطالعات روستایی؛

ارگان غیر دولتی بنیاد مسکن باید نگاه کمی‌گرایانه نسبت به تهیه و اجرای طرح و پروژه‌های عمرانی را تعدیل کند و به جای آن کیفیت فعالیت‌ها را مبنا قرار دهد؛

ضروری است نهادهای مدیریتی محلی روستا (شورا و دهیاری‌ها) در بحث نگهداری از پروژه‌های عمرانی و همچنین، برگزاری کلاس‌های توجیحی جهت بالا بردن سطح آگاهی عمومی اهالی اقدام کنند.

توجه به قابلیت‌های روستاها، برای این منظور پیشنهاد می‌شود تا توسعه مراکز و شرکت‌های تعاونی روستایی، تعیین الگوی کشت با توجه به نیاز اکولوژیکی و با برنامه‌های توسعه محلی، تمرکز سرمایه‌گذاری در بخش تولید، ایجاد صنایع کوچک و بومی با توجه به استعدادهای هر روستا و یا حداقل تمرکز سرمایه در بخش وابسته به کشاورزی صورت بگیرد.

انتخاب فردی از اهالی همان روستا جهت نگهداری و نظافت

به‌صورت جدا در سه عامل طبقه‌بندی شده‌اند. نتایج کسب‌شده در این پژوهش، با نتایج تحقیقات پیشین ازجمله؛ محمدی و همکاران (۱۳۹۶)، بهرامی (۱۳۹۶)، رحمانی فضلی (۱۳۹۵)، که عامل کالبدی را از مهم‌ترین عامل‌ها در میزان رضایت‌مندی روستاییان از اجرای طرح هادی تلقی داشته‌اند، هم‌خوانی دارد. همچنین سواری (۱۳۹۱)، در بررسی میزان رضایت‌مندی روستاییان از طرح هادی در روستای قراگل شهرستان دیواندره به نتایج مشابه دست‌یافته، به‌طوری‌که سه عامل ایجاد علاقه-مندی به روستا، اثرات فیزیکی- کالبدی و ایجاد اشتغال‌های جانبی در روستا به‌عنوان مهم‌ترین میزان رضایت‌مندی از اجرای طرح‌های هادی توسط روستاییان شناخته شده است.

با توجه یافته‌های تحقیق پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

با توجه به رضایت‌مندی مطلوب روستاییان از اجرای طرح در برخی زمینه‌ها به‌ویژه اثرات بر روی کیفیت زندگی روستاییان، پیشنهاد می‌شود از طریق برنامه‌های ترویجی منسجم همچون چاپ و توزیع نشریات و بروشورها، اطلاع‌رسانی از طریق رسانه‌های ارتباط جمعی ازجمله رادیو و غیره، نسبت به آگاه‌سازی و توجیه مردم محلی در خصوص ابعاد مختلف طرح هادی روستایی به‌ویژه پیامدها و اثرات مثبت اجرای طرح اقدام گردد. بدون تردید، ارائه چنین اطلاعاتی می‌تواند در جلب مشارکت فعالانه مردم محلی در تمام مراحل تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، اجرا و بهره‌برداری طرح‌های اقتصادی، بهداشتی و عمرانی و غیره در جریان توسعه، تکمیل و استمرار طرح نقش به‌سزایی را ایفا نماید.

با توجه به نتایج تحلیل عاملی مبنی بر رضایت‌مندی روستاییان از کیفیت زندگی همانند؛ ایجاد فرصت‌های شغلی غیر کشاورزی، افزایش درآمد، افزایش قیمت اراضی که به‌تبع اثرات مطلوب اجتماعی همچون؛ افزایش انگیزه ماندگاری در بین روستاییان، افزایش مشارکت مردمی و ایجاد اعتماد نسبت به برنامه‌های دولت را به همراه دارد، می‌توان از این فرصت‌های

پروژه‌های اجرا شده در سطح روستا.

منابع

- احمدوند، م.، هدایتی‌نیا، س.، عبداللهی، خ. ۱۳۹۴. بررسی تأثیر رفاه و سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی در مناطق روستایی شهرستان بویراحمد، پژوهش و برنامه ریزی روستایی پاییز و زمستان، ۱(۲): ۸۹-۱۱۲.
- بهرامی، ر. ۱۳۹۶. تحلیل اثرات کالبدی طرح هادی بر اساس میزان رضایت‌مندی جامعه روستایی (مطالعه موردی دهستان نگل شهرستان سنندج)، برنامه‌ریزی توسعه کالبدی، ۴ (۸): ۶۶-۷۷.
- پورطاهری، م.، رکن‌الدین افتخاری، ع.، بدری، س. ۱۳۹۰. راهبردها و سیاست‌های توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی (با تأکید بر تجربیات جهانی و ایران). تهران: انتشارات بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، چاپ اول، ۱۷۶ ص.
- پورطاهری، م.، رکن‌الدین افتخاری، ع.، عباسی، م. ۱۳۹۱. ارزیابی عملکرد طرح‌های هادی روستایی در توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی؛ مطالعه موردی روستاهای نبوت و خوران شهرستان ایوان غرب. مجله جغرافیا و پایداری محیط، ۲(۵): ۳۶-۲۵.
- جعفری، ف.، عنابستانی، ع.، سجاسی قیداری، ح. ۱۳۹۶. بررسی تأثیر اجرای طرح هادی روستایی بر کیفیت ذهنی زندگی روستاییان (مطالعه موردی: شهرستان فریمان)، پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۶(۱۸): ۲۰-۱.
- رحمانی فضلی، ع.، قراگوزلو، ه.، جواهر، ع.، عیسی لو، ع. ۱۳۹۶. تحلیل و ارزشیابی اثرات اجرای طرح هادی بر سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: دهستان چهل چای، استان گلستان). مسکن و محیط روستا، ۳۶(۱۵۹): ۹۲-۷۹.
- رضوانی، م. ۱۳۸۳. نگرشی بر نظام برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، پژوهش‌های جغرافیایی، ۱(۴۱): ۳۸-۲۵.
- رضوانی، م.، بدری، س.، ترابی، ذ.، هاجری، ب. ۱۳۹۵. شناسایی راهکارهای توسعه روستایی با استفاده از چارچوب مشارکتی SOAR مورد: روستای میغان، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۵(۱۸): ۲۷-۴۳.
- سجاسی قیداری، ح. ۱۳۹۵. ارزیابی اثرات اجرای طرح هادی بر کیفیت محیطی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: شهرستان رامیان - دهستان فندرسک شمالی و جنوبی)، نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۲۰(۵۷): ۱۵۱-۱۷۳.
- سعیدی، ع. و ایمانی، ب. ۱۳۹۳. نقش عوامل و نیروهای درونی و بیرونی در دگردیسی کالبدی - فضایی سکونتگاه‌های روستایی. فصلنامه جغرافیا، ۲(۴۰): ۲۷-۷.
- سواری، م.، شیرینی، ن.، شعبانعلی‌فمی، ح. ۱۳۹۲. تحلیل عوامل مرتبط با رضایت‌مندی روستاییان از طرح هادی؛ (مطالعه موردی روستای قراگل شهرستان دیواندره)، فصلنامه مسکن و محیط روستا، ۳۲(۱۴۲): ۸۲-۶۷.
- شهبازی، ا. ۱۳۸۹. درآمدی بر آسیب‌شناسی توسعه روستایی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، چاپ اول.
- شکور، ع. و شمس‌الدینی، ع. ۱۳۹۳. سنجش تحقق پذیری ابعاد اجتماعی - اقتصادی اجرای طرح هادی در سکونتگاه‌های روستایی مطالعه موردی روستای کناره-شهرستان مرودشت).
- جغرافیا و آمایش شهری، ۴(۱۳): ۵۲-۳۹.
- عنابستانی، ع.، جوانشیری، م.، هراتی، ا. ۱۳۹۵. ارزیابی میزان تحقق‌پذیری کاربری‌های مصوب طرح‌های هادی و میزان انطباق آن‌ها در مرحله اجرای طرح (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان خواف)، نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی،

متغیرهای زمینه‌ای سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت

زندگی، مطالعه موردی در روستاهای فارس، فصلنامه روستا

و توسعه، ۹(۴): ۹۱-۱۳۵.

مرکز آمار ایران. ۱۳۹۵. نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس

و مسکن. قابل دستیابی در: www.amar.org.ir.

دسترسی در ۱۰/۵/۱۳۹۵.

Liu, Y.S. Bauer, S., and Budjurova, E. 2011. Issues and Challenges in Rural Development: Compendium of Approaches for Socio-Economic and Ecological Development in Developing Countries, University of Hohenheim, Margraf Publishers, Germany.

Kurowska-Pysz, J., Alexandre Castanho, R., and Loures, L. 2018. Sustainable Planning of Cross-Border Cooperation: A Strategy for Alliances in Border Cities, *Sustainability*, 10(5): 1- 26.

Râmniceanu, I. and R. Ackrill. 2007. EU rural development policy in the new member states: Promoting multifunctionality? *Journal of Rural Studies* 23 (4): 416-429.

Milbourne, P., and Kitchen, L. 2014. Rural mobilities: Connecting movement and fixity in rural places. *Journal of Rural Studies*, Vol 34, United Kingdom, Pp 326-336.

Mahon, M., Fahy, F., and Cinnéide, M. 2012. The significance of quality of life and sustainability at the urban- rural fringe in the making of place-based community, *Geo Journal*, 77 (2): 265- 278.

۲۰(۵۵): ۲۰۹-۲۲۸.

عنابستانی، ع، اکبری، م. ۱۳۹۱. ارزیابی طرح‌های هادی و نقش

آن در توسعه کالبدی روستا از دیدگاه روستاییان (مطالعه

موردی: شهرستان جهرم)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی،

۴۴(۴): ۹۳-۱۱۰.

عنابستانی، ع، سجاسی قیداری، ح، جعفری، ف. ۱۳۹۵. بررسی

تأثیر اجرای طرح هادی روستایی بر کیفیت عینی زندگی

روستاییان شهرستان فریمان، نشریه تحقیقات کاربردی

علوم جغرافیایی، ۱۶(۴۳): ۸۱-۱۰۵.

غفاری، س. ۱۳۹۴. طرح هادی روستایی و تغییر کاربری اراضی

مطالعه موردی روستاهای دهستان چمرود شهرستان لنجان

اصفهان. فصلنامه جغرافیا، دوره جدید، ۱۳(۴۵): ۲۳-۱.

محمدی، س، طیب‌نیا، س، تابا، ب. و داودی، ا. ۱۳۹۶. تحلیل

اثرات اجرای طرح‌های هادی روستایی در بهبود کیفیت

زندگی روستاییان (مطالعه موردی: روستاهای بخش

خاوومیرآباد شهرستان مریوان). مطالعات برنامه‌ریزی

سکونتگاه‌های انسانی، ۱۲(۲): ۴۱۲-۳۹۱.

محمدی، ی، نباتی، ع، چراغی، م. ۱۳۹۱. تبیین اثرات اجرای

طرح‌های بر بهبود کیفیت زندگی در نواحی روستایی

(مطالعه موردی: دهستان کرانی، شهرستان بیجار)، مسکن و

محیط روستا، ۳۱(۱۳۹): ۹۹-۱۱۵.

مطیعی‌لنگرودی، س، رضوانی، م، نوربخش، س، اکبرپور، م.

۱۳۹۴. تبیین الگوی راهبردی مناسب بر ماندگاری جمعیت

در سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی دهستان سلوک

شهرستان هشت‌رود)، نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۱۹(۵۲):

۳۰۳-۳۲۲.

ماجدی، س. و لهسایی‌زاده، ع. ۱۳۸۵. بررسی رابطه بین

Measuring the Potential Impact of Rural Plans on Quality of Life in Suburban Areas (Case Study: Ardabil City)

Yousef Darvishi^{1*}

Submitted: 29 December 2019

Accepted: 25 February 2020

Abstract

Implementation of the Rural Development Plan aimed at providing a platform for rural revitalization and social, economic, physical and environmental aspects and equity and appropriate facilities, would provide relative prosperity and quality of life for villagers. The purpose of this study is to evaluate the effects of rural development plans on the quality of life of rural households in Ardabil city. The research method used in this study is descriptive-analytical and the statistical population of this study includes all heads of households living in rural areas of Ardabil city (6881 households). Simple random sampling method was selected and evaluated. The validity of the questionnaire was confirmed by relevant experts and its reliability was confirmed by pre-test and Cronbach's alpha coefficient (0.74). Statistical analysis of research data was performed using statistical software package (SPSS) and statistical tests of factor analysis and correlation analysis. In order to evaluate the factors affecting the quality of rural life, 15 variables were tested in three components using factor analysis model. The results of factor analysis showed that 68.49% of the total variance was attributed to the social and economic dimension affecting the quality of life of the villagers. Credit and financial services, security against natural disasters, poverty alleviation and motivation for career development are the four main factors affecting the quality of life in the study area. The lines dedicated to the rural development plan should not only focus on the autopsy of the villages but also a different plans must be appended on the social, economic and environmental conditions of different villages appended to it.

Keywords: Rural conductor plan, Quality of life, Rural households, Ardabil city.

1 - Assistant Professor of Geography, Payame Noor University
(*- Corresponding Author Email: phddarvishi@yahoo.com)
DOI: 10.22048/rdsj.2020.213786.1828